GLOBAL BOSHQARUV SHAROITIDA XALQARO HUQUQ NORMALARINING MILLIY DAVLAT SIYOSATIGA TATBIQ ETILISHI

Tursunov Firdavs Shokir o'g'li
O'zbekiston Respublikasi Huquqni Muhofaza Qilish
Akademiyasi magistratura tinglovchisi,
Telefon:+998900884884

Annotatsiya. Mazkur tezisda global boshqaruv sharoitida xalqaro huquq normalarining milliy davlat siyosatiga joriy qilinishining huquqiy, siyosiy va institutsional jihatlari tahlil qilinadi. Xalqaro majburiyatlarning milliy huquq tizimiga integratsiyalashuvi, davlat siyosatiga transformatsiyasi va ularning amaliy ijrosini ta'minlashda davlat institutlari hamda xalqaro tashkilotlarning roli yoritiladi. Tadqiqotda xalqaro va milliy huquqning o'zaro munosabatiga oid monistik va dualistik yondashuvlar, shuningdek, zamonaviy xalqaro huquqshunoslik va siyosatshunoslikdagi qarashlar tahlil qilinadi. Muallif tomonidan xalqaro majburiyatlarni davlat siyosatiga samarali integratsiya qilishning institutsional modeli taklif etiladi.

Kalit so'zlar: global boshqaruv, xalqaro huquq, xalqaro munosabatlar, xalqaro majburiyat, davlat siyosati, davlat boshqaruvi, implementatsiya, institutsional mexanizm, xalqaro tashkilotlar, milliy huquq.

Kirish

Globallashuvning chuqurlashuvi natijasida davlatlarning siyosiy, iqtisodiy, huquqiy va institutsional jihatdan o'zaro bog'liqligi kuchayib bormoqda. Bugungi kunda inson huquqlari, xalqaro xavfsizlik, iqlim o'zgarishi, korrupsiyaga qarshi kurash, migratsiya, raqamli xavfsizlik va transmilliy jinoyatchilik kabi masalalar faqat milliy siyosat doirasida hal etilishi qiyin bo'lgan muammolarga aylangan. Shu sababli xalqaro huquq normalarining milliy huquq tizimiga va davlat siyosatiga qanday kirib borishi masalasi xalqaro huquq bilan bir qatorda xalqaro munosabatlar va davlat boshqaruvi tadqiqotlari uchun ham muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Pierre-Hugues Verdier va Mila Versteeg xalqaro huquqning amaliy samaradorligini davlatlarning xalqaro majburiyatlarni o'z ichki huquqiy tizimlariga "tarjima qilishi" jarayoni bilan bog'laydi. Ularning tadqiqotida xalqaro huquqning milliy huquq tizimlaridagi real ta'sirini o'rganish xalqaro majburiyatlarning formal qabul qilinishidan tashqari, ularning ichki darajadagi implementatsiyasini ham tahlil qilishni talab qilishi ko'rsatiladi.

Shuningdek, Xalqaro sudning sobiq raisi Hisashi Owada globallashuv natijasida xalqaro huquq ilgari asosan milliy huquq doirasida ko'rilgan ko'plab sohalarga kirib kelayotganini va xalqaro hamda milliy huquqiy tartiblarning o'zaro ta'siri tobora murakkablashayotganini qayd etadi. Demak, xalqaro huquq normasining xalqaro darajada mavjudligi bilan uning milliy davlat siyosatida real amalga oshirilishi o'rtasida murakkab institutsional jarayon mavjud.

Xalqaro huquq va milliy huquqning o'zaro munosabati. Xalqaro huquq normalarining milliy darajadagi ta'sirini tushuntirishda an'anaviy ravishda monizm va dualizm nazariyalari muhim o'rin egallaydi. Monistik yondashuv xalqaro va milliy huquqni yagona huquqiy tizimning tarkibiy qismlari sifatida ko'rsa, dualistik yondashuv ularni alohida huquqiy tizimlar sifatida qaraydi. Biroq zamonaviy

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ilmiy adabiyotlarda ushbu ikki model barcha davlatlardagi amaliyotning murakkabligini to‘liq ifodalash uchun yetarli emasligi ham qayd etiladi.

John H. Jackson xalqaro shartnomalarning milliy huquq tizimida bevosita qo‘llanishi yoki qo‘shimcha transformatsiya talab qilishi masalasi uzoq yillardan beri xalqaro huquq nazariyasining muhim muammolaridan biri ekanligini ko‘rsatadi. Uning fikricha, xalqaro huquq tizimini tushunish uchun milliy huquqiy va siyosiy tizimlarning xalqaro tizim bilan o‘zaro munosabatini ham hisobga olish zarur. Shundan kelib chiqib, xalqaro huquq normalarini implementatsiya qilishni faqat “xalqaro normani milliy qonunga kiritish” bilan cheklash ilmiy jihatdan tor yondashuv hisoblanadi. Chunki norma davlat siyosatiga aylanishi uchun uni ishlab chiqish, muvofiqlashtirish, moliyalashtirish, ijro etish va natijalarini baholashga qodir institutlar ham mavjud bo‘lishi kerak.

Xalqaro majburiyatlarning davlat siyosatiga transformatsiyasi. Xalqaro huquq normasining milliy davlat siyosatiga ta’siri bir necha bosqichda amalga oshadi:

xalqaro majburiyat → milliy huquqiy integratsiya → siyosiy ustuvorlikni belgilash → institutsional taqsimot → amaliy ijro → monitoring va baholash.

Ushbu jarayonda xalqaro munosabatlar va davlat boshqaruvi o‘rtasidagi bog‘liqlik ayniqsa yaqqol namoyon bo‘ladi.

David Bach va Abraham Newman tadqiqotlari davlatlararo tartibga soluvchi tarmoqlar milliy siyosatlarning yaqinlashuviga ta’sir qilishi mumkinligini ko‘rsatadi. Ular 116 mamlakat bo‘yicha olib borgan empirik tadqiqotida transgovernmental hamkorlikning ayrim shakllari xalqaro siyosiy standartlarning milliy darajada qabul qilinishi va keyinchalik amalga oshirilishi bilan bog‘liqligini aniqlagan. Bu holat zamonaviy global boshqaruvda davlatlar faqat xalqaro tashkilotlar orqali emas, balki vazirliklar, regulyatorlar va boshqa davlat institutlari o‘rtasidagi to‘g‘ridan-to‘g‘ri hamkorlik orqali ham xalqaro siyosatni shakllantirish va amalga oshirishda ishtirok etishini ko‘rsatadi. Shu sababli xalqaro majburiyatlarning implementatsiyasi markaziy davlat organlarining oddiy ijro faoliyati emas, balki xalqaro munosabatlar, davlat siyosati va institutsional boshqaruvning o‘zaro ta’sirini ifodalovchi jarayon sifatida qaralishi lozim.

Xalqaro huquq normalarini milliy siyosatga implementatsiya qilish jarayonida bir qator muammolar mavjud. Birinchidan, xalqaro majburiyatlarning milliy siyosiy ustuvorliklar bilan muvofiqligi masalasi yuzaga keladi. Xalqaro majburiyat qabul qilingan bo‘lsa-da, uni amalga oshirish uchun zarur davlat dasturlari yoki institutsional imkoniyatlar yetarli bo‘lmasligi mumkin.

Ikkinchidan, davlat organlari o‘rtasida vakolatlarning tarqoq bo‘lishi implementatsiya jarayonini murakkablashtiradi.

Uchinchidan, xalqaro majburiyatlarning bajarilishini baholashda faqat qonun yoki normativ hujjat qabul qilinganligini asosiy mezon sifatida olish yetarli emas. Xalqaro majburiyatning real natijasi davlat siyosatida va jamiyatdagi amaliy o‘zgarishlarda namoyon bo‘lishi kerak.

Jochen A. Frowein milliy sudlarning xalqaro huquqni qo‘llashdagi roliga alohida e’tibor qaratib, xalqaro huquqning milliy darajada amalga oshirilishida sud institutlarining mustaqil ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Demak, implementatsiya tizimida faqat ijro etuvchi hokimiyat emas, balki parlament, sudlar, xalqaro hamkorlik institutlari va fuqarolik jamiyati ham o‘ziga xos funksiyani bajaradi.

Mazkur tadqiqot doirasida xalqaro huquq normalarining milliy davlat siyosatiga implementatsiyasini “5I modeli” asosida tashkil etish taklif etiladi:

1. Identification — aniqlash. Davlat tomonidan qabul qilingan xalqaro majburiyatlar tizimlashtiriladi va ularning milliy siyosat uchun ahamiyati aniqlanadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2. Integration — integratsiya. Xalqaro norma milliy qonunchilik va strategik siyosiy hujjatlar bilan uyg'unlashtiriladi.

3. Institutionalisation — institutsionallashtirish. Majburiyatni amalga oshirish uchun mas'ul davlat organlari, ularning vakolatlari va o'zaro hamkorlik mexanizmlari belgilanadi.

4. Implementation — amalga oshirish. Xalqaro majburiyat davlat dasturlari, siyosiy qarorlar va boshqaruv amaliyoti orqali hayotga tatbiq etiladi.

5. Impact assessment — natijani baholash. Implementatsiyaning real ijtimoiy, siyosiy va huquqiy natijalari indikatorlar asosida baholanadi. Mazkur modelning asosiy yangiligi xalqaro huquq normasini faqat milliy qonunchilikka kiritish bilan cheklanmasdan, uni davlat siyosatini shakllantirish va amalga oshirishning to'liq institutsional sikli bilan bog'lashdan iborat.

Xulosa

Global boshqaruv sharoitida xalqaro huquq normalarining samaradorligi ularning xalqaro darajada qabul qilinishi bilangina emas, balki milliy davlat siyosati va boshqaruv amaliyotiga qay darajada samarali integratsiya qilinishi bilan belgilanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xalqaro huquq, xalqaro munosabatlar, siyosat va davlat boshqaruvi o'rtasidagi chegaralar tobora o'zaro bog'lanib bormoqda. Shu sababli xalqaro majburiyatlarni implementatsiya qilishda faqat normativ-huquqiy yondashuvdan foydalanish yetarli emas. Institutsional muvofiqlashtirish, siyosiy rejalashtirish, davlat organlari o'rtasidagi hamkorlik va natijalarni baholash mexanizmlarini yagona tizim sifatida shakllantirish zarur.

Taklif etilayotgan "5I modeli" xalqaro majburiyatlarni aniqlashdan tortib, ularning davlat siyosatidagi real natijasini baholashgacha bo'lgan jarayonni tizimlashtirishga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Verdier P.-H., Versteeg M. International Law in National Legal Systems: An Empirical Investigation. American Journal of International Law, 2017.
2. Owada H. Problems of Interaction Between the International and Domestic Legal Orders. Asian Journal of International Law, 2014.
3. Jackson J. H. Status of Treaties in Domestic Legal Systems: A Policy Analysis. American Journal of International Law, 2017.
4. Frowein J. A. The Implementation and Promotion of International Law Through National Courts. United Nations / International Law Commission materials.
5. Bach D., Newman A. L. Transgovernmental Networks and Domestic Policy Convergence: Evidence from Insider Trading Regulation. International Organization, 2010.
6. Bach D. Varieties of Cooperation: The Domestic Institutional Roots of Global Governance. Review of International Studies, 2010.
7. Hurd I. The International Rule of Law and the Domestic Analogy. Global Constitutionalism, 2015.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.